

Станпша Војпновић

Институт за књижевност и уметност
Београд

ТРИ ПРИЛОГА О ЉУБОМИРУ НЕНАДОВИЋУ

1. Непознато писмо Љубомира Ненадовића Јовану Ристићу

Када је после Берлинског конгреса књаз Никола приступио реформисању Црне Горе, укинут је Сенат, а уведени Државни савет, Велики суд и неколико министарстава. Већ почетком 1879. године пронела се вест, преко штампе, да је за министра просвете у Црној Гори одређен Љубимир Ненадовић. У вези са овим уследила је и преписка између два министра иностраних послова, црногорског Станка Радоњића и српског Јована Ристића. О овоме је на основу докумената цетињских архива исцрпно писао Ристо Драгићевић 1936. године¹.

Овом приликом није искоришћено и једно сачувано писмо Љубомира Ненадовића Јовану Ристићу, које јасније осветљава овај догађај. У суштини, споран је један услов Љубомира Ненадовића, задржавање српске пензије после преласка у Црну Гору. Српска влада је сматрала да преласком у Црну Гору за министра или било каквог службеника губи право на пензију. Сазнавши и службено за ову одлуку српске владе, Ненадовић је одустао од преласка у Црну Гору и наставио миран живот у родном Ваљевоу. Писмо Љубомира Ненадовића налази се у оставштини Јована Ристића и у целини гласи:

„Многопоштовани господине!

Неке новине донеле су имена црногорских министара, међу којима стоји и моје име. Поред свега што држим да је то неки допис основан само на цетињском разговору, и што сам поуздано слушао, да ће се њихово преустројство тек о Ђурђевоу дне решити; ипак сматрам за дужност известити вас: да ја као овдашњи пензионер, нити сам се примио, нити ћу се примити ма какве дужности у Црној Гори, без знања и одобрења српске владе.

За време последњег мог бављења у Црној Гори, кнез Никола говорио ми је: да се примим управника школског, просветног; – ја сам му одговорио: да по закону о пензионерима не могу се никаквога званија примити, али да ћу радо и без икаквог званичног наименовања, помоћи

¹ *Књаз Никола тражи Љубомира П. Ненадовића за министра просвете, Записи, IX, 1936, књ. XVI, св. 5, 313-316*

око уређења школа и школских књига; при том напоменуо сам и то: да ми је тешко под старост опет почињати већ свршену своју каријеру и везати се за једно место. Он ми рече: да би он израдио код српске владе, да се као пензионер могу примити просветних послова у Црној Гори.

Према тим речима и према поменутом новинарском гласу, ја мислим да ће вам се са Цетиња обратити ради мене. У том случају узимам слободу писати вам и изјавити: да ја нисам противан да идем и да на преустројству црногорских школа учествујем; али да ми се не би по закону ни проценат од пензије одбијао, могао бих отићи с вашим писменим налогом: да тамо, колико ми могуће буде, седим и на просветним пословима радим; – или још неограниченије: да ме с писмом вашим, као овдашњег пензионера ставите на расположење књазу црногорском; разуме се, докле могу тамо остати, и докле ми моје године и моје здравље дозвољавају. У том случају могао би г. Станко Радоњић поред министарства иностраних дела, бити и министар просвете, а ја би као члан школске комисије или као неки почасни, споредни управник школски, без икаквог другог званија, могао шта се за добро нађе радити; и ако би ми они какву награду за какве послове дали по кадкад, то би биле такве награде, које се и у Србији чиновнику и нечиновнику за израђене школске књиге, пројекте, реферате итд. дају, и то се не би могло назвати ни званије ни плата, нити би сметало потпуном уживању моје садашње пензије. – Ја сам им и лане по где што од канцеларијских послова радио, али нити сам искао, нити су ми они понудили какву награду. Био сам задовољан и мојом пензијом (585 тал./ира/), која је већа од плате црногорског министра, сенатора (400 тал./ира/).

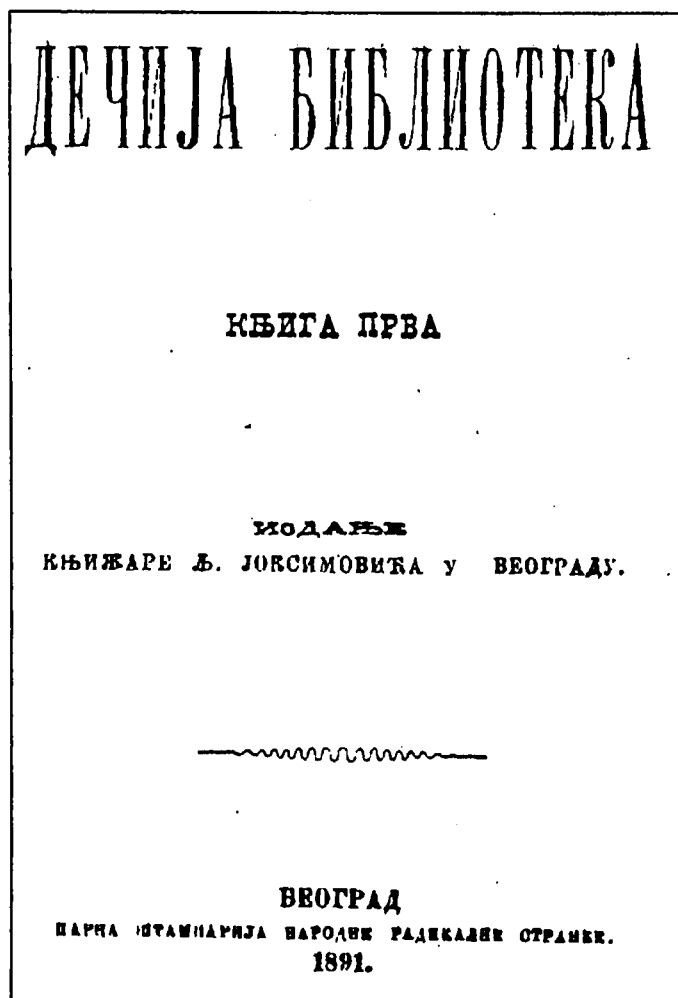
Они немају уређених канцеларија, немају редовне корешподенције са својим унутрашњим властима, немају прописаних најнужнијих правила за послове званичне; и ја сам им говорио: да је њима нужно да од сваке струке доведу из Србије, по вашој препоруки, по једног младог извештеног човека, који ће се задовољити платом од 300 талира, и који ће имати амбиције и енергије да сваки по својој струци, оно што је преко потребно уведе и за неколико година упуте у пословима писмене Црногорце, као што су то у својим струкама прошлих година учинили они српски официри и телеграфисте, што су се тамо бавили и којих се Црногорци са радошћу и благодарношћу непрестано опомињу.

Молим Вас опростите ако сам вам са овим дугачким писмом био досадан.

Са особитим поштовањем

11. Марта 1879.   јесам
У Ваљевоу.

Ваш покорни
Љуб. П. Ненадовић
пенз./ионисани/Началн./ик/
Минист./арства/просв./ете/ и
црквен./их/дела”².

Факсимил насловне стране књиге за децу штампане 1891

2. Једна непозната књига Љубомира Ненадовића

У библиографијама³ посебно штампаних књига Љубомира П. Ненадовића нема помена о једној књизи за децу штампаној 1891. године у издању књижаре Љ. Јоксимовића из Београда. То је књига *Дечија библиотека*, која је у ретроспективној библиографији приписана Јовану Јовановићу Змају⁴, на основу прве песме *З.Ј. Јовановић – Српској деци*, коју је написао Љубомир Ненадовић. У књизи су песме, углавном басне у стиховима, познате из ранијих збирки а овом приликом изнете у првој књизи едиције која је носила назив „Дечија библиотека”. До забуне је дошло и због чињенице да на књизи нигде и не пише да су то песме Љубомира Ненадовића. Изгледа да се покретач ове едиције руководио намером да у њој објављује песме и приче најзначајнијих српских

3 Милорад Радевић: *Прилог библиографији дела Љубомира П. Ненадовића*, Књижевна историја, X, 1977, св. 37, 157-179; /Аноним/, *Библиографија Љубомира Ненадовића Посебна издања /у књизи:/Споменица о столетници Љубомира П. Ненадовића*. Приредили Велибор Берко Савић и Љубисав Андрић. Ваљево, 1995, 23-27

4 *Српска библиографија књиге 1868-1944*. Књига 7. Београд, 1991, 317 (бр. 34205)

писаца за децу, али да то не истиче посебно на књигама. Због тога је и наслов књиге мало необичан, а налази се и на корицама и на фронтиспису, *Дечија Библиотека*, књига прва⁵. Садржај књиге је следећи:

З. Ј. Јовановић – Срп./ској/ деци, 1-3. Реч Доситеја (1843), 3-4; Учитель и црквењак, 4-5; Ветру с Косова (1845), 5-7; Црногорски ускок (1843); Јуначки одговор (На Цетињу, 1857), 8-9; Велики Петак (у време руско-турског рата 1854), 9-11; Ускрс (1854), 11-13; Ђаче и срећа, 13-14; Лав и миш, 14-15; Медвед и пчела, 15-16; Лавица и лисица, 16; Јелен, 17; Кос у кавезу, 17-18; Лисица и тигар, 18-19; Дивљи вепар и лисица, 19; Лав и медвед, 19-20; Лисица и грожђе, 20; Јелен и лоза, 20-21; Раст и трска, 21-22; Пас и његова сенка, 22; Две жабе, 23; Лисица и петао, 23-25; Магарац и жабе, 25; Магарац, 25-26; Лисица и купине, 26; Лав и зец, 27; Славуј и кукавица, 27-28; Лисица и лав, 29; Гавран и лисица, 29-30; Лав, магарац и лисица, 30-32; Лав и магарац, 32-33; Езоп и магарац, 33; Лав и лисица, 34-35; Курјак, бикови и лисица, 35-36; Петао и дијамант, 36; Кокош и жена, 37; Жаба и бик, 37; Во и комарац, 38; Миш и лав, 38-39; Туђе перје, 39-40; Старац и смрт, 40; Орао и његово перо, 41; Горила (мајмун), 41-45; Корњача, 45-46; Славуј у крлетци (кавезу), 46; Сељак и пси, 46-47; Дивља јабука и ружа, 47-48; Чврчак (Цврчак) и мрави, 48.

3. Кружење неких песама Љубомира Ненадовића кроз његово дело

Ненадовић је један од ретких песника који је своје радове често дотеривао и објављивао у новијим верзијама. То је радио у свим периодима свога живота и скоро до последњих дана, до издавања сабраних дела⁶

Године 1854. у „Српским новинама” објавио је Ненадовић циклус од шест песама. Песме су без наслова, поређане по бројевима од један до шест, са напоменом на крају да су написане 1852. године: 1. /„Смирен грешник у пустињи”, 2. /„Човек, кога у животу”/, 3. /„О Ти силан царе света”/, 4. /„Ти, који си Голијата”/, 5. (*На Велики Петак*) /„Сунце с’ мрачи, земља с’ тресе”/ и 6. (*Једној Српкињи*) /„Одавно твоје лепе песме”/.

У збирци песама из 1860. године овај циклус је разбијен, четири песме су прештампане, али ту имају наслове а понегде и промењен смисао.

Оно што карактерише овај циклус у „Српским новинама”, то је угледање на псалме Давидове, али су код Ненадовића песме написане у другом лицу. У првој песми упућена је молба Господу:

Све му с’ жеље угасиле.
Све је ладно ко пустиња;
Само вечна ватра к Теби
У грудима јоште тиња.⁷

5 Књижица има 48 стр., величине 12,5 x 17,0 цм. Штампана је у Парној штампарији Народне радикалне странке.

6 О једном кружењу епитафа Љубомира Ненадовића писали смо у расправи *Епитафи Луки Лазаревићу /у зборнику:/ Бој на Мишару 190 година касније*. Шабац, 1997, 213-216

7 Српске новине, XXI, 1854, бр. 22 (25. фебруар), 87

У збирци песама из 1860. године песма је објављена под насловом *Изгнани песник*. Сада то није грешник, који се моли Господу, већ песник. Песма почиње стиховима:

Смирен песник у пустињи
На колена пада тихо,
Осим тебе о Господе,
Не види га више нико.⁸

Промењено је „грешник” у песник, све остало је исто.

У првој години излажења ваљевског листа „Гласоноша”, који је уређивао Љубомир Ненадовић, штампан је његов религиозно-филозофски спев *Теофило Светогорски*.⁹ У осмом одељку овога спева уклопљена је у целини песма из „Српских новина”, али је сада после „грешника” и „песника” старац у молитви пред Господом. Песма почиње стихом:

Смирен старац у пустињи.

Друга песма циклуса из „Српских новина”¹⁰ прештампана је у збирци из 1860. године под насловом *Извор утехе*. Она није промењена, стихови су упућени Господу:

Кога ближњи његов није
Нападо и гонио;
Тај се јоште из свег срца
Није Богу помолио.¹¹

Ова песма није унета у спев *Теофило Светогорски*. У сабраним делима Ненадовића остала је као самостална песма.

Трећа песма из циклуса у „Српским новинама” је опет молба Господу. Почиње:

О ти силан царев света,
Владатељу све вечности,
Створитељу свег што бива,
Господару будућности.

Завршава се:

Али Боже заштити ме
Од неправде и напасти;
Скруши Боже пакост људску
И не дај ми Боже пасти.¹²

У збирци песама из 1860. године она добија наслов *Смирен уздисај*. У спеву *Теофило Светогорски* налази се у једанаестом одељку али само са почетним стиховима (првих осам). Даље песма иде у другом правцу,

---

8 *Песме*. Земун, 1860, 165-166

9 I, 1885, бр. 3, 1; бр. 7, 1; бр. 8, 1; бр. 9, 1. Спев је прештампан у једанаестој свесци Сабраних дела, књига трећа. Београд, 1912, 131-156

10 Српске новине, XXI, 1854, бр. 25 (4. март), 99

11 *Песме*. Земун, 1860, 50-52

12 Српске новине, XXI, 1854, бр. 27 (9. март), 109

истиче се утеха коју је Бог дао песнику, док је у „Српским новинама” она само молитва без божијег одговора.

У четвртој песми циклуса из „Српских новина” Ненадовић помиње Давида. Песма почиње:

Ти, који си Голијата
Пред Давидом малим смео
И нада мно, о Господе,
Твој си покров разастрео.¹³

У збирци песама из 1860 године штампана је под насловом *Заступник правде*¹⁴, а у спеву *Теофило Светогорац* налази се у петом одељку неизмењена.

Пета песма циклуса *На Велики Петак*¹⁵ и шеста *Једној Српкињи*¹⁶ нису ушле у спев *Теофило Светогорац*. Прва је продужила у делима Љубомира Ненадовића као посебна песма, прво у збирци из 1860¹⁷, а доцније и у осталим књигама. Последња песма овога циклуса *Једној Српкињи*, посвећена је Милици Стојадиновић Српкињи и прештампана исте 1854. године у књижевном листу „Седмица”¹⁸. Она није прештампавана у сабраним делима Љубомира Ненадовића.¹⁹

Спев *Теофило Светогорски* састављен је из четрнаест одељака. Први део одељка садржи епизоде из живота „блаженог Теофила”, а други молитве Богу.

У овом филозофско-религиозном спеву Ненадовић истиче да су Господ и његови закони свуда присутни. Удаљујући се од смртних људи, песник не види почетак а ни крај, свако умно биће се налази на средини. Због тога човек и гледа у небо, јер је у његовом бескрају вечност, док су на земљи само трулеж и гробови:

Небо је бескрајност простора, времена
Небо је бескрајност божијег имена.

Ненадовић је заговорник идеја Доситеја Обрадовића, на почетку спева, у прози, дао је кратку биографију Теофила Светогорца. Он је рођен у Срему и после учења писмености у нашим „малим школама” отишао је на науку у стране земље, где је научио латински и „јелински”. Четрдесет година провео је као побожни калуђер, после чега је, око половине XVIII века, у Светој Гори, устао против свега онога чега у јеванђељима нема. Нарочито се борио против сујеверја, злоупотреба калуђера и трговине чудотворним амајлијама, моштима и др. Како пише Ненадовић: „... Тешке дане својих последњих година провео је у пећини где је и умро...”

13 Исто, бр. 28 (11. март), 113

14 *Песме*. Земун, 1860, 131

15 Српске новине, XXI, 1854, бр. 29 (13. март), 121

16 Исто, бр. 32 (20. март), 133

17 Исто, 272-273. Наслов песме је *Велики Петак* (у време руско-турског рата 1854)

18 III, 1854, бр. 30 (5. септембар), 221

19 Прештампана је у *Споменици Милице Стојадиновић Српкиње*. Београд, 1907, 75